

ZILLEGHEM

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

2018/4

V.U. Bertrand Denys
Klaprozenlaan 13, 8210 Loppem

ZILLEGHEM

Handelingen van de Kring
voor Heemkunde en Geschiedenis
'Pastoor Ronse'

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

<i>Voorwoord</i>	123
Jef BOGAERT <i>De wagenmakerij Bogaert te Veldegem (deel 3)</i>	125
Johan VERPLANCKE <i>Paul Wache, gesneuveld te Loppem op 14 oktober 1914</i>	139
Bertrand DENYS <i>Leon Devooght (6 september 1913 - 27 mei 1940)</i>	160
<i>Kroniek van 2018</i>	162
<i>Inhoud van de 39ste jaargang</i>	164

39ste jaargang nr. 4 - oktober - november - december 2018

Redactie en bestuur

Bertrand Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 Loppem
Patrick Arnou, Burg. J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Johan Braet, Wantestraat 136, 8310 Assebroek
Willy Casier, Wildebeekstraat 23, 8211 Aartrijke
Noël Denolf, Snellegemsestraat 118, 8210 Zedelgem
Pol Denys, Hendrik Baekelandlaan 57, 8211 Aartrijke
Paul Vandenbussche, Guido Gezellelaan 44, 8210 Loppem
André Vanhevel, Belledreef 4, 8210 Veldegem
Johan Verplancke, Torhoutsesteenweg 396, 8210 Veldegem

Lidmaatschap: € 10,00

IBAN: BE48 7381 1720 5627 - BIC: KRED BE BB
Heemkundige Kring 'Pastoor Ronse' Zedelgem

Secretariaat en ledenadministratie

Willy Casier, Wildebeekstraat 23, 8211 Aartrijke
Tel. 0475/64.81.16 - E-mail: willy.casier@gmail.com

Redactiesecretariaat

Bertrand Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 Loppem
Tel. 050/82.42.74 - E-mail: bertrand.denys@telenet.be

Website en Facebook

users.telenet.be/pastoor.ronse
www.facebook.com/groups/657109921075905

Studies verschenen in 'Zilleghem' of uittreksels daarvan mogen niet gebruikt noch aangehaald worden zonder te verwijzen naar dit tijdschrift en de auteur. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikels.

Illustratie op de cover

Dorpsgezicht van Aartrijke, gezien vanuit de Steenstraat, op een Ansichtkaart begin 20ste eeuw. We zien de kerk, met pas gebouwde torenspits, en de molen genaamd het 'Stampkot'. (Verzameling Gemeentearchief Zedelgem)

Kerst- en nieuwjaarswensen

Het wordt stilaan een cliché dat het voorbije jaar als een zucht voorbijgevlogen is. De oorzaak daarvan zijn de talrijke activiteiten die onze aandacht opeisten. Onze wereld, ver of nabij, werd weer overstelpt met aandacht trekkende gebeurtenissen. We hebben geen tijd meer om diepgaand te genieten van wat aangeboden wordt.

In november 11. liep de hype van de Eerste Wereldoorlog ten einde, maar al vlug kwam de commerciële toeristische sector tussen om te melden dat na de 'wapenstilstand' aan de naoorlogse periode aandacht geschonken zal worden: de wederopbouw, het economisch herstel, de bezetting van een deel van Duitsland. Met deze carrousel hebben wij gedurende 4 jaar niet meegedraaid.

En toch gaan wij in 2019 nog even aandacht vragen voor de Eerste Wereldoorlog in onze dorpen. Wegens omstandigheden is een al lang gepland

de uitgave over 14-18 niet kunnen doorgaan. Enkele auteurs zijn nog ijverig bezig met de samenstelling van het tekst- en kijkboek. Wij zien in elk geval al uit naar die realisatie.

Maar ook aan de inhoud van ons tijdschrift zullen wij veel aandacht blijven besteden. Wij hopen dat u ook in 2019 met veel smaak ons tijdschrift Zilleghem zult blijven lezen.

Wij wensen u met het voltallige bestuur een vrolijke Kerst en een gezond en gelukkig 2019.

De wagenmakerij Bogaert te Veldegem (deel 3)

(vervolg van Zilleghem 2017/4)

Jef BOGAERT

*Gedoken in de wijtewagen, en vaders hofsteê uit,
op 't laatste der Novemberdagen, naar Kortrijk kwam de bruid.*

(uit: De schaal van dat betoverd ei, Guido Gezelle)

In een vorige bijdrage ging ik uitvoerig in op de vraag hoe een wiel werd gemaakt, een precisiewerk dat bewees dat een wagenmaker zijn ambacht beheerste.¹ Feitelijk was de wagenmaker, soms in samenwerking met de smid, de producent van zowat alle werktuigen, voertuigen inbegrepen, die in het landbouw- en veeteeltbedrijf werden gebruikt. In de mate van het mogelijke heb ik de naamgeving weergegeven zoals gebruikt in het *Veldegemse* dialect (in het rekeningboek van mijn grootvader, 1932-'37), in zijn frequent gebruikte vorm (in regionale artikels of

Fig. 1 - Provinciale collecties Bulskampveld, overgebracht naar een niet toegankelijk depot in Zwevezele. Een gedeelte van deze collectie was tijdelijk opgeslagen in Zedelgem, Schatting. (eigen foto)

op naambordjes zoals in Bulskampveld) en in het correcte Nederlands (bron: beeldbank van het Centrum voor Agrarische Geschiedenis, Leuven)

Van karren en wagens

Karren en wagens waren het meest efficiënte middel om lasten te vervoeren langs de gewone weg. Een kar is een voertuig met één as, waarbij de bak op het laadvlak gedragen wordt door deze as. Hiervan bestaat een oneindige reeks varianten: de *steekkar* (stootkar) waarbij je zelf de last voortduwt, de hondenkar die een klassieker was om kleine lasten te vervoeren zoals melk die ten huize geleverd werd of een uitrusting om messen en scharen te slijpen, de huifkar, sjees of kapkar voor personenvervoer.

De klassieke driewielkar was in West-Vlaanderen veruit het meest gebruikte landbouwvoertuig.² Men kon vooraan zitten op de *schoot*. Daaronder bevond zich een

dissel met een kruis waarin het kleine voorwiel of *voorloper* draaide. Dit maakte de kar heel wendbaar, want het trekdier, meestal een paard of vroeger ook al eens een os, trok met zijn zwenghout of haamhout - *zwinkel* zei men in het lokale dialect - de *dissel* met voorloper in de rijrichting. Deze *zwinkel* was met trekkettingen vastgemaakt aan het trekdier. De laadbak was kantelbaar, zodat stortgoederen of losse vruchten, bijvoorbeeld bieten, gemakkelijk konden gelost worden en hij kon ook

Fig. 2 - Postkaart met Vlaamse melkmeid en hondenkar. (Foto: Collectie Provincie West-Vlaanderen)

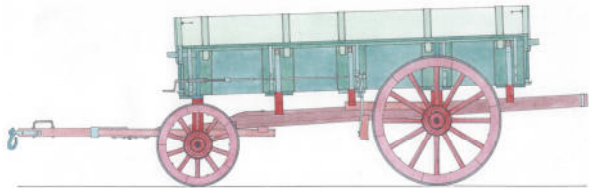
Fig. 3 - Wagenmaker Alfons Bogaert uit Waardamme, met zijn eerste kar op 'luchtbanden', jaren '50. In de wagenmakerij zie je dat de aandrijving van de machines gebeurde met één elektrische motor via een as waarop meerdere aandrijfwielen waren aangebracht. Een aandrijfband deed de machine (lintzaag, boor, frees, ...) draaien.

Fig. 4 - Wagenmakerij Bogaert in Veldegem, jaren '30, met boerenwagen. Tegen de poort een eg, een kruiwagen en een oeselaar, identiek aan die van Henri Himpens (zie verder).

uitgerust worden met verhoogstukken om meer lading te kunnen vervoeren. Deze laadbak kon ook afgenomen worden en bijvoorbeeld vervangen door een beerbak om beer (vloeibare mest) uit te voeren over het land. De kar kon uitgerust worden met een stelling, een bovenconstructie die de laadbak veel breder maakte om grote vrachten, bijvoorbeeld bussels stro of hooi, te transporteren. De oudste voorbeelden van driewielkarren vinden we in het begin van de 19de eeuw, maar die hadden toen nog een voorwiel dat weinig wendbaar was.

Fig. 5 - Wagen op schaal getekend door Johan Van Steenkiste, voormalig collectiebeheerder van het Provinciaal Museum Bulskampveld, Beernem.

Een wagen had meerdere assen en is zo gebouwd dat het laadvlak gelijkmatig over de assen en dus ook over de wielen verspreid was. Wagens werden door veel andere groepen dan landbouwers gebruikt. Denken we maar aan de woonwagens van foorreizigers of zigeuners of de wijte-wagens, met wit laken overspannen huifwagens, die vroeger dienden voor een uitstap naar familie of bij een huwelijk, later alleen nog maar als lijkwagen. Wagens werden ook al eens *camions* genoemd. Hier hebben we het over heel zware uitvoeringen, zodat er dikwijls met meerdere paarden een gespan gevormd werd. In dit geval werd van ieder trek-dier de zweng bevestigd aan een gelijkaardig maar zwaarder en breder *arnas* (harnas).³ Aan ieder landbouwvoertuig of -werktuig dat door een paard diende getrokken te worden, was er in onze streek vooraan centraal een grote, stevige haak (zie tekening wagen) en hieraan werd het oog van het de *zwinkel* of het *arnas* gehaakt. De trekkring werd bevestigd

aan de last (kar of wagen) en was soms verplaatsbaar, wat toeliet om lastdieren met verschillende trekkracht in te spannen (zoals men een jong paard leert trekken) of om met nog een bijkomend harnas een span van drie paarden te vormen. Uit de illustraties blijkt dat in sommige streken de combinatie haak-ring omgekeerd was.

Fig. 6 en 7 - Werktuigen voor het inspannen van paarden. Links een harnas met twee zwenghouten; rechts: harnas met verstelbare trekking, mogelijks uit onze streek want het eindigt op een ring (Provinciale collecties Bulskampveld, deelcollectie landbouw en voeding; foto: Centrum voor Agrarische Geschiedenis)

Een buitenbeentje dat ook wagen heette, maar niet over meerdere assen beschikte, was de *kortwagen* of kruiwagen.⁴ Dat was in ieder geval een eeuwenoud vervoermiddel waarvan de wagenmaker soms verweten werd dat hij te weinig aandacht besteedde aan de verbetering ervan. Dit blijkt uit deze oude tekst: “*de wagenmaekers zijn meer toegedaan aen de beesten als aen de menschen want als zij karren oft wagens maeken, die de menschen moeten voorstieren, daer en stellen zij maer een wiel aen*”. Dat er inderdaad weinig aan veranderd is in vijf eeuwen, zien we aan de kruiwagen op het schilderij *Sint-Barbara* van Jan van Eyck, gesigneerd en gedaateerd in 1437 (zie hiernaast fig. 8).

Op de boerderij was de kruiwagen onmisbaar om stalmest naar de mesthoop te voeren, melkkannen te brengen naar het hek waar ze door een voerman werden opgehaald, voor vervoer van zowat alles wat te zwaar of te groot was om gewoon te dragen maar te klein om er speciaal paard en kar voor in te zetten. De vorm van de kruiwagen is streekgebonden. In West-Vlaanderen steunt de berrie waar de last op ligt bijna op de grond en loopt deze enigszins naar omhoog naar de as van het wiel en nog sterker omhoog naar de plaats waar de drager staat. Ook in andere sectoren zoals steenbakkerijen werd de kruiwagen heel veel gebruikt.

*Fig. 9 - Een ploeg Franschmans (seizoenarbeiders in Frankrijk) in de steenbakkerij. De geperste stenen werden met de kruiwagen vervoerd en in hagen gezet om te drogen. Links zien we de Veldegemse Herminie Vandendriessche, getrouwd met Arthur Vandierendonck. (Bron: L. BONDUEL, *Het Zedelgem, Veldegem, Loppem en Aartrijke van toen*, Brugge, Marc Van de Wiele, 1983, p. 80)*

Een ander buitenbeentje was de slede. Deze bestond uit twee glijbalken met ijzerbeslag, die door tussenbalken met elkaar verbonden waren, met erboven een planken vloer of laadbak. De slede werd vooral gebruikt als het land of de wegen heel slijkerig waren of als het gesneeuwd had. Een slede stopte onmiddellijk als de trekkracht wegviel en was zo geschikt om een jong paard een vracht te leren trekken. Dat deze voertuigen populair waren in Vlaanderen, zien we o.a. in veel schilderijen van Bruegel, van zowat alle schilders van de familie, Teniers inbegrepen.⁵

Fig. 10 - Een man duwt een oogswagen voort. Fragment uit 'De volkstelling te Bethlehem', een schilderij van Pieter Bruegel de Oude uit 1566. In latere kopieën van dit schilderij door zijn zoon Pieter Bruegel de Jonge is deze scène vervangen door een andere, waarbij een man twee paarden geleidt.

Fig. 11 - Een slede. Fragment uit hetzelfde schilderij.

De gebruikte karren en wagens waren streekgebonden. Er was een feitelijke standaard die ervoor zorgde dat een landbouwer alleen aan de slag kon met een kar of wagen die in de regio gemaakt was. Landbouwwegen waren veelal boerenslagen. Iedere kar of wagen die over zo'n boerenslag reed, moest dezelfde spoorbreedte (afstand tussen de wielen) hebben, want anders ging deze heel snel stuk. Deze voertuigen werden meestal opgesmukt met een sierprofiel, eigen aan iedere wagenmaker en op die manier wist een wagenmaker die een herstelling uitvoerde, ook zonder naamplaatje wie de maker geweest was.

Andere werktuigen

In een vorige bijdrage bespraken we het brede gamma werktuigen van de wagenmaker; vandaag hebben we het over de werktuigen die gemaakt werden door de wagenmaker. Over het nevenbedrijf 'aannemingen' zal ik het in de laatste bijdrage van deze reeks hebben. We kunnen ons een vrij goed beeld vormen over welke werktuigen dit allemaal ging. We beschikken immers over het rekeningenboek van mijn grootvader Joseph-Henri Bogaert van de jaren 1932-'37, de echte bloeitijd van deze wagenmakerij, ook wegens het feit dat mijn grootvader Henri tijdens die jaren werd bijgestaan door zijn twee zonen Sylveer en Omer (mijn vader). Landbouwers betaalden bij de wagenmaker en bij de smid slechts een keer per jaar, namelijk begin oktober, als de oogst binnen was (vandaar ook dat dit de periode van de kermissen was). Daarom werd dus een rekeningboek bijgehouden. Dit was geen officieel document, want de klanten werden met hun roepnaam genoteerd en de gemaakte producten met hun dialectnaam. Gelukkig kon mijn buurvrouw Margriet Moeyaert (vorig jaar overleden) helpen om ons uit te leggen wie bv. 'boer kloef' was bij ons in het dorp ...

Eegden, oesels en hurden

Onder de echte werktuigen waren *eegden* (eggen) en *oesels* (oeselaars, sleepeggen) hier heel populair. Het waren werktuigen om het land te verkruijmen. De eg beschikte over houten (vooral in es of acacia) of ijzeren tanden in de sleeprichting. De vorm kon driehoekig zijn, maar hier bij ons had hij meestal de vorm van een licht gebogen vierkant, dat werd voortgesleept aan een hoek. De eg was regelmatig aan herstel of vernieuwing van de (houten) tanden toe, en daarom kwamen er in de 19de eeuw ook eggen die volledig in ijzer waren.

Fig. 12 en 13 - Een eg en een oeselaar (Provinciale collecties Bulskampveld, deelcollectie landbouw en voeding; foto: Centrum voor Agrarische Geschiedenis)

De oeselaar kwam bijna alleen in onze streek (zandgrond) voor. Het was een sleepeg, want de tanden waren naar achteren gericht. Waar een eg zichzelf in de grond trok door de richting van de tanden, was dit niet zo bij de oeselaar. Daarom was een oeselaar dikwijls zo gemaakt dat het achterste deel een plank was waarop de bestuurder van het trekdier stond tijdens het oeselen. Zijn lichaamsgewicht zorgde ervoor dat de tanden dan toch een beetje in de grond drongen. Meestal was dat een vrij grote plank, maar in onze wagenmakerij werd de voorkeur gegeven aan een smalle plank.

Fig. 14 – Een sleepeg of oeselaar, gemaakt in de wagenmakerij Bogaert te Veldegem. Dit werktuig bevindt zich in de privécollectie van wijlen Henri Himpens (1923-2012) te Loppem. Zijn moeder was Ida Standaert (1891-1954), een schoonzuster van wagenmaker Joseph-Henri Bogaert.

Er is nog een derde variant, de *hurde* of horde. Dit is een ruw gevlochten mat van zware twijgen (vergelijk het met de wand van een luchtballonmand) waarop de *boever*, dus hij die het paard mende, stond. Hiermee sleepte men het land egaal. Ik vond geen aanwijzing dat dit bij ons geproduceerd werd; daarvoor moest je waarschijnlijk bij een mandenvlechter zijn. Blijkbaar werd zo'n *hurde* (soms) voortgetrokken door een paard dat ingespannen werd tussen twee *traemen* (berrie, draagbaar), want ik vond wel een vermelding van “*nieuwe traemen aan de hurde*”. Wat echter bedoeld werd met de omschrijving “*traemen gemaakt voor autos*” is mij een compleet raadsel.

Vô de zwijns en d'andre beesten

In onze streek werden traditioneel veel varkens gekweekt. Bij ons op de buiten waren er ook veel gewone mensen die jaarlijks zelf één of twee biggen opfokten om dan in de slachmaand (oktober) thuis te slachten en een deel van het vlees te pekelen en te zorgen voor een jaarvoorraad *smoet* (smout/reuzel). Een *zwijnsbak* (voederbak voor varkens) werd dus regelmatig besteld, soms werd uitdrukkelijk vermeld dat het een *droogen bak* was, dus voor droogvoer. Als het voor iemand was die er maar één varkentje op nahield, was een *kleine zwijnsbak* voldoende.

Varkens werden thuis of op de hoeve geslacht, gebrand, geschuurd en om de ingewanden te verwijderen en te overnachten op een *zwijnelere* of *zwijneladder* (slachtladder, varkensladder) opgehangen. Een ideale ladder was geschikt voor varkens van verschillende groottes. Vandaag wegen de vleesvarkens maximaal zo'n 90 kg, maar vroeger kon dit de helft meer zijn.

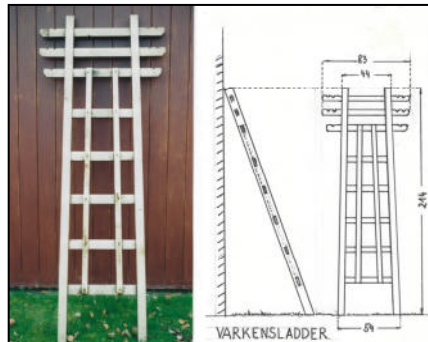

Fig. 15 en 16 - Foto en tekening van een slachtladder, gemaakt door Omer Bogaert, gebruikt bij het jaarlijks slachten en later geschonken aan het Provinciaal Museum Bulskampveld.

Voor de runderen werd er soms een *kalvermachine* gemaakt en ik vond hier ook de omschrijving *een machien voor koeien te klonen*. Mijn vermoeden is dat dit 'kalven' betekent. Ik vond ook nog een *kiekenbak*, mogelijk dus een voederbak voor kippen of een legbak.

Kleine gereedschappen

Dan hadden we nog wat kleine stukken: een *ploegvoet*, een *biel steerd* (bijlsteel), een *steerd voor zware hamer*, een melkstoel (een laag stoeltje met drie poten, ideaal om tegen de koe aan te zitten met de melkemer tussen de knieën en met de hand te melken), een *smoetroerder*, ... en een *appel gedraaid*. Dit laatste was een bolvormig, appelvormig handvat van een lade. Hiermee belanden we echter in de volgende bijdrage. Deze zal vooral gaan over het nevenberoep van aannemer.

Een laatste item is niet vermeld in het rekeningboek, want het was gratis voor kinderen die het beleefd vroegen: een *top* (tol) gedraaid van een overschotje hout.

*Fig. 17 – Een tol, geto-
verd op de draaibank
van de wagenmaker.*

Prijslijst van Joseph-Henri Bogaert

Als uitsmijter een prijslijst, d.w.z. een selectie van de bedragen die ik terugvond in het rekeningboek van onze Veldegemse wagenmakerij voor de periode 1932 tot 1937. De prijzen zijn in Belgische frank, dus het bedrag moet je delen door 40 om het om te zetten naar euro. Het uurloon steeg dus van 3 frank in 1932 tot 4 frank in 1937, een aannemer rekende dus ongeveer 1 euro voor een hele dag.

Voertuigen

- nieuwe wagen, alles inbegrepen	3.350
- rollewagen	1.854
- nieuwe karre, alles inbegrepen	1.600
- karre met stelling	850
- karrebak en snak	525
- aalbak	450
- hondenkar (jaar 1935)	185
- wagenwiel van 0,11 br	250
- wiel (per 2)	130 tot 180
- kortwagen zonder wiel	100 of 115
- kortwagenwiel	30
- uurloon	3 tot 4

Werktuigen

- eg	140 of 165
- eg zonder tanden	95
- zwijnsbak	150
- oesel	140
- zwijneladder	80
- zwijnsbak	42
- ploegsteert	15
- arnas	10 tot 12,5
- zwinkel	7,50 tot 10
- 2 aekers (emmers)	4,75
- tand geplaatst in eg (per tand)	2,25
- smoet roerder	1,75

Wordt vervolgd

Noten

- 1 De basis van deze artikelenreeks is een werk van (mijn dochter) Nele BOGAERT. *Familiegeschiedenis*. UGent, 1998-1999. (Onuitgegeven oefening Nieuwste Tijden).
- 2 L. DEVLIEGHER, *Landelijk en ambachtelijk leven*. Brugge, Provincie West-Vlaanderen, 1992, p. 62.
- 3 Ik heb teruggegrepen naar de oorspronkelijke termen (bevestigd in de publicaties van L. Devlieger (provincie) en B. Demasure (Centrum Agrarische Geschiedenis) en kom tot deze conclusie: ‘zweng’ of ‘zweng-hout’ (‘haamhout’ wordt niet gebruikt bij Devliegher) is de gebruikelijke term, die meestal gebruikt wordt als het gaat om één trekdier te bespannen via kettingen om een last te trekken. Om meerdere dieren samen te laten trekken, gebruikt men iets gelijkaardigs maar meestal breder en sterker (want minstens dubbel belast): dit is het harnas (of in het dialect zonder de uitspraak van de ‘h’); de ring was soms verschuifbaar zodat het ene dier een zwaardere last trok dan het andere.
- 4 A. ROECK, J. THEUWISSEN e.a., *Vlaamse volkscultuur. Het traditionele volksleven. (Culturele geschiedenis van Vlaanderen, deel 1)*. Deurne, Baert, 1982, p. 34-43.
- 5 David Teniers II (de Jonge) (1610-1690) is de bekendste schilder van de vier (met zijn vader David, zijn broer Abraham en zijn zoon David. Hij trouwde met Anna Brueghel, dochter van Jan Brueghel de Oude (de Fluwelen Brueghel) en dus kleindochter van Pieter Bruegel de Oude (schema familierelaties zie: https://nl.wikipedia.org/wiki/Sjabloon:Stamboom_Brueghel)

*Zur Verteidigung des Vaterlands in den Kampf
gezogen ... hat den HELDENTOD gefunden:*

**Paul Wache, gesneuveld te Loppem
op 14 oktober 1914**

Johan VERPLANCKE

In het herfstnummer 2014 van *Zilleghem* wijdde Bertrand Denys een artikel aan de doortocht van de Duitse troepen op woensdag 14 oktober 1914 te Loppem.¹ Dit artikel was gebaseerd op de dagboeken van Albert van Caloen, toenmalig burgemeester van Loppem, en Joseph Coppieters.

Uit de beschrijving in beide dagboeken blijkt dat er zich in de omgeving van Heidelberg een heftige confrontatie voordeed tussen de terugtrekkende Belgische gidsen en de oprukkende Duitse troepen. De Belgische achterhoede had in die omgeving enkele machinegeweren opgesteld. Toen de Duitse troepen Heidelberg naderden, werden zij beschoten. Hierop brachten de Duitsers hun artillerie naar voren en beschoten de Belgische stellingen. De beschieting duurde een half uur, waarna de Duitse soldaten verder trokken. De Belgen hadden zich ondertussen reeds richting Zedelgem teruggetrokken.

Uit het dagboek van Albert van Caloen vernemen we dat tijdens deze schermutseling op 200 m van Heidelberg² één Duitser sneuvelde en drie gewond raakten.³ Het dodelijke slachtoffer was Paul Wache. Hij

werd op 200 m van Heidelberg in het veld aan de rechterkant van de weg⁴ begraven. Op 14 januari 1916 werden zijn stoffelijke resten overgebracht naar de Brugse stedelijke begraafplaats te Steenbrugge. Uiteindelijk werd hij in 1956 herbegraven op de Duitse militaire begraafplaats van Vladslo.⁵

Onderhavig artikel geeft de zoektocht weer naar biografische gegevens over Paul Wache. Zoals alle gesneuvelden was hij immers een zoon van zijn ouders, een broer van zijn broer(s) en/of zus(sen), eventueel de echtgenoot van zijn vrouw en vader van zijn kinderen.

Fig. 1 - Grafsteen op de Duitse militaire begraafplaats van Vladslo, met de vermelding: 'Paul Wache, Gefreiter - 14.10.1914'

Paul Wache als militair in de Eerste Wereldoorlog

Paul Wache was *Gefreiter*⁶ bij het Reserve-Drager-Regiment Nr. 2 (afgekort: RDR 2). In vreedstijd was dit regiment in garnizoen gelegerd in Schwedt a.O.⁸ Het RDR 2 telde drie eskadrons en stond onder bevel van Major Frh. von Tschammer und Quaritz.⁹ Het eskadron van Paul Wache was het 1. Eskadron.

Aan het regiment waren ook nog een aantal andere eenheden toegevoegd, nl. de 4. Kompanie van het Pionier-Bataillon Nr. 3, de Reserve-Divisions-Brücken-Train Nr. 5 en de Reserve-Sanitätskompanie¹⁰ Nr. 3. Het RDR 2 vormde samen met de 9. Reserve-Infanterie-Brigade en de 10. Reserve-Infanterie-Brigade de 5. Reserve-Division (5. R.D.) die onder leiding stond van Generalleutnant Richard Voigt¹¹. De 5. Reserve-Division en de 6. Reserve-Division vormden samen het III. Reserve-Korps¹² dat onder bevel stond van General der Infanterie Hans von Beseler¹³. Dit III. Reserve-Korps maakte op zijn beurt deel uit van de Duitse 1. Armee die onder opperbevel stond van Generaloberst Alexander von Kluck¹⁴. De 1. Armee bevond zich bij de aanvang van de oorlog op 2 augustus 1914 in de omgeving van Aachen.

Na de inname van Brussel op 20 augustus 1914 startte het III. Reserve-Korps het beleg rond Antwerpen. Tijdens het beleg van Antwerpen, meer bepaald op 4 oktober 1914 in de omgeving van Geel, raakte één van de soldaten van het RDR 2 gewond of sneuvelde hij. Na de terugtocht van de Belgische troepen vanuit Antwerpen richting IJzer, werd Antwerpen op 10 oktober 1914 ingenomen door de Duitse troepen. Het III. Reserve-Korps achtervolgde de Belgische troepen tot aan de IJzer en nam daarna deel aan de IJzerslag van 18 oktober tot en met 30

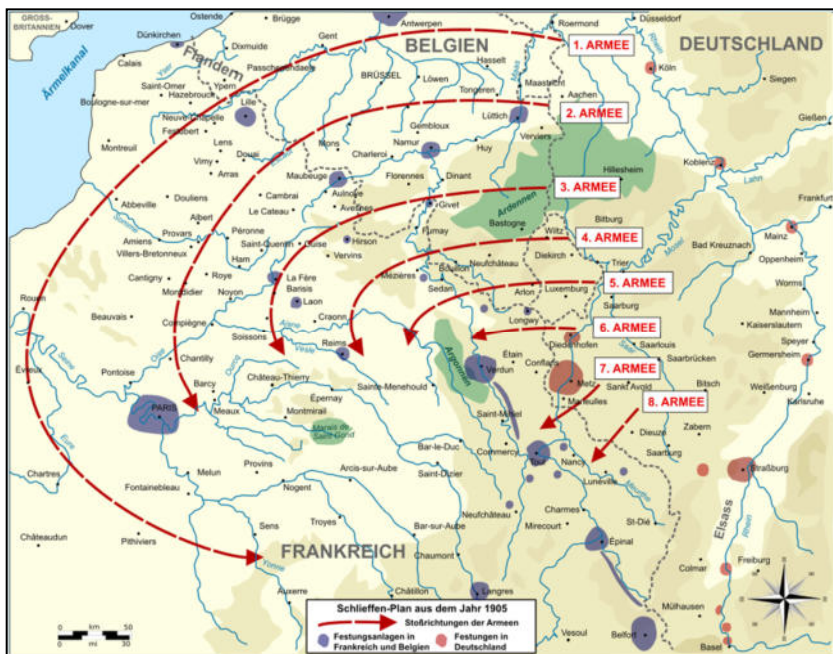

Fig. 2 - Kaart van het Schlieffenplan. Dit plan, ontwikkeld in 1905 door de Duitse generaal Alfred von Schlieffen, was bedoeld om Frankrijk in geval van oorlog te overrompelen in een grote, omcirkelende beweging.

november 1914. Ook tijdens de achtervolging naar de IJzer raakten een aantal soldaten van het RDR 2 gewond, vermist of sneuvelden ze: op 12 oktober 1914 te Ede, op 14 oktober te Wijnegem en te Loppem en op 17 oktober te St.-Pieterskapelle en te Slypebrug¹⁵.

Op de *Verlustliste* van 20 november 1914¹⁶ staan volgende militairen van het RDR 2 vermeld:

1. Eskadron	Oblt.d.L.	Karl von Rohr	Spiegelberg ¹⁷ , Ruppin ¹⁸	I.v., b.d.Tr. ¹⁹
1. Eskadron	Sergt.	Paul Zenker	Langenbieclau i. Schles. ²⁰	schw. v.u. vermisst
1. Eskadron	Utfz.	Karl Koch	Berlin	schwer verwundet
1. Eskadron	Gefr.	Hermann Säwert	Staffelde, Soldin ²¹	gefallen
1. Eskadron	Gefr.	Paul Wache	Niedermedlitz, Sagan	gefallen
2. Eskadron	Gefr.	Friedrich Kohnert	Insterburg ²²	schwer verwundet
3. Eskadron	Utfz. d.R.	Ewald Krüger	Zögendorf, Arnswalde ²³	gefallen
3. Eskadron	Gefr.	Karl Schönemann I.	Bruchhagen ²⁴ Angermünde ²⁵	gefallen
3. Eskadron	Res.	Gustav Koehn	Kuhlbarbmühle, Neustettin ²⁶	leicht verw.
3. Eskadron	Res.	Franz Hoffmann	Berlin	schwer verwundet

Deutsche Verlustlisten. (Nr. 81.)	
v.	<p>Reserve-Dräger-Regt. Nr. 2, Schwedt a. O. Gheel am 4., Eede am 12., Wyneghem am 14., Lophem am 14. und 16., St. Pierre-Chapelle und Elspebrug am 17. und Gesecht am 18. 10. 14, Ort nicht angegeben.</p>
	1. Eskadron.
ernv.	<p>Obst. d. L. Karl v. Rohr — Spiegelberg, Ruppin — l. v. b. d. Tr. Sergt. Paul Zenker — Langenbielau i. Schlef. — Schw. v. u. vermist. Uffz. Karl Koch — Berlin — schwer verwundet. Gefr. Hermann Säwert — Staffelde, Soldin — gefallen. Gefr. Paul Wache — Niedermedlitz, Sagan — gefallen.</p>
n.	2. Eskadron.
	Gefr. Friedrich Kohnert — Insterburg — schwer verwundet.
	3. Eskadron.
ernv. v. v.	<p>Uffz. d. R. Ewald Krüger — Zögendorf, Arnswalde — gefallen. Gefr. Karl Schönemann I. — Brauchhagen, Angermünde — gefallen. Ref. Gustav Koehn — Kuhlbarsmühle, Neustettin — leicht verw. Ref. Franz Hoffmann — Berlin — schwer verwundet.</p>

Fig. 3 - Deutsche Verlustliste, d.i. een lijst van Duitse oorlogsslachtoffers, gepubliceerd op 20 november 1914, met vermelding van de gewonde, gesneuvelde en vermiste soldaten van het 2de Reserve Dräger Regiment. Paul Wache staat vermeld als vijfde slachtoffer, onder de hoofding "1. Eskadron".

Van waar was Paul Wache afkomstig? Waar en wanneer werd hij geboren?

Uit deze *Verlustliste* leren we dus dat Paul Wache afkomstig was van "Niedermedlitz Sagan". In de regel zou dit betekenen dat dit zijn geboorteplaats was.²⁷ Sagan was begin 20ste eeuw een stad in het Duitse Neder-Silezië.²⁸ Na de Tweede Wereldoorlog kwam de stad in Polen te liggen. De Poolse schrijfwijze is Żagań. Żagań ligt ongeveer 40 km ten

oosten van de Duits-Poolse grens, ongeveer in het midden tussen Cottbus²⁹ en Breslau³⁰. De stad fungeert tevens als administratieve zetel voor de ruimere omgeving, de Gmina Żagań.

Fig. 4 - Kaart van het Duitse Rijk in de periode 1871-1918

Vermoedelijk heeft de zetduivel parten gespeeld bij het opstellen van de *Verlustlisten*, want de combinatie “Niedermedlitz Sagan” was niet terug te vinden. Wel vonden we onder Żagań het gehucht Nieder-Mednitz terug. Paul Wache werd dus vermoedelijk geboren in het gehucht Nieder

-Mednitz onder Sagan (in het Pruisische Neder-Silezië; nu: de Gmina Żagań in Polen).

Nieder-Mednitz was toentertijd nog een *Gutsbezirk*³¹, een administratieve eenheid uit het nog feodaal georganiseerde koninkrijk Pruisen, met alle rechtsmacht bij de lokale landeigenaar.³² Deze *Gutsbezirke* werden in de jaren 1928-1930 afgeschaft en ofwel omgevormd tot zelfstandige gemeenten ofwel toegevoegd aan bestaande gemeenten. Gelet op de beperkte inwoneraantallen in o.a. Nieder-Mednitz³³ werden Nieder-Mednitz en Ober-Mednitz op 30 september 1928 toegevoegd aan de gemeente Mednitz. In de *Kreis* Sagan bevindt zich het dorp Miodnica (in het Duits: Mednitz). Dit dorp maakte vóór 1945 nog deel uit van Duitsland. Na de Tweede Wereldoorlog werd de Duitse bevolking er vervangen door Polen ...

Paul Wache was 45 jaar toen hij sneuvelde te Loppem. Hij moet dus rond 1869 geboren zijn. De burgerlijke stand, op Franse leest geschoeid, zoals wij deze heden ten dage kennen, werd in Pruisen pas ingevoerd vanaf 1 oktober 1874 ... Vermits Paul Wache geboren werd rond 1869, moeten we voor verder onderzoek een beroep doen op de *Kirchenbücher*. Deze *Kirchenbücher* zijn vergelijkbaar met onze parochie-registers waarin doop-, trouw- en begrafenisakten werden opgetekend. En hier worden we dan meteen geconfronteerd met de twee volgende problemen:

- Tot welke kerkgemeenschap behoorden zijn ouders: katholiek of veeleer protestants?
- In welk archief bevinden zich heden ten dage de toenmalige *Kirchenbücher* van de desbetreffende kerkgemeenschap?

De zoektocht via het gemeentebestuur van de Gmina Żagań draaide uiteindelijk op niets uit: in hun gemeentelijke archieven vond men geen info die ons onderzoek verder zou kunnen helpen.

De website <http://www.christoph-www.de/kbsilesia2.html>³⁴ geeft een overzicht van de bewaarplaatsen van de parochieregisters en de registers van de burgerlijke stand van het toenmalige Neder-Silezië. Voor wat Mednitz (Miodnica) betreft, vinden we er volgende informatie:

- registers van de burgerlijke stand: bevinden zich in het Staatsarchiv Grünberg³⁵, maar de geboorteakten starten slechts vanaf 1875;
- katholieke parochieregisters: de parochie aldaar was blijkbaar afhankelijk³⁶ van de parochie Dittersbach³⁷ (Dzietrychowice), een stadsdeel van de Gmina Żagań, maar wat de concrete registers betreft: “KAPS³⁸ schrieb zum KB³⁹ 1945 “wahrscheinlich vernichtet”. ...⁴⁰
- evangelische parochieregisters: Mednitz behoorde bij de evangelische gemeente Sagan (Żagań) en deze doop- en huwelijksregisters bevinden zich, weliswaar met leemtes, in het Staatsarchiv Grünberg.⁴¹

Beide archiefinstellingen werden gecontacteerd met de vraag of de desbetreffende registers zich eventueel in hun collectie bevonden en of daarin een doopakte van Paul Wache terug te vinden was. Het antwoord van het *Archiwum Państwowe Zielonej Górze* (Staatsarchiv Grünberg) was negatief: in de doopregisters van de evangelische gemeenschap Miodnica (Mednitz) voor de periode 1868-1870 is Waches doopakte niet te vinden. Het aartsbisschoppelijk archief *Archiwum Diecezjalne* uit Wrocław verwees, voor wat de zoektocht naar de katholieke doopregisters betreft, door naar het *Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze*.⁴² Ook daar was het antwoord uiteindelijk negatief: in de katho-

lieke doopregisters van Sagan is zijn doopsel evenmin terug te vinden.

Veel hoop om het doopsel en meteen ook de ouders van Paul Wache terug te vinden is er niet meer: de katholieke doopregisters van de parochie Mednitz, ondergeschikt aan de parochie Dittersbach, werden immers op het einde van de Tweede Wereldoorlog vernietigd ... Hier eindigt dan ook onze speurtocht naar de geboorte van Paul Wache en zijn ouders. We verlaten nu het toenmalige Neder-Silezië en zetten koers naar de Duitse hoofdstad Berlijn waar nog twee sporen terug te vinden zijn van Paul Wache ...

Paul Wache en de Deutsche Bank

Anno 1914 werkte Paul Wache op de afdeling *Expedition* (verzending) van het Berlijnse hoofdkantoor van de Deutsche Bank.^{43 44}

Fig. 5 - Hoofdkantoor „Zentrale“ van de Deutsche Bank, Behrenstraße 10-13 te Berlijn. Deze foto uit 1910 toont ons het gebouw zoals P. Wache het nog moet gekend hebben.

Het *Nachrichtenblatt der Deutschen Bank* werd vanaf oktober 1914 in het leven geroepen om contact te blijven houden met de vele bankmedewerkers die met het oog op de oorlogshandelingen opgeroepen waren voor militaire dienst. Van de 8.475 personeelsleden waren er tegen het einde van het eerste oorlogsjaar ongeveer 2.500 onder de wapens. Daarvan werkte meer dan de helft in de Berlijnse kantoren. Uiteindelijk sneuvelden 1.023 medewerkers van de Deutsche Bank tijdens de Eerste Wereldoorlog.⁴⁵

Fig. 6 - Kerstnummer 15 dec. 1914 van het *Nachrichtenblatt der Deutschen Bank*

De titel van het artikel in het *Nachrichtenblatt* van de Deutsche Bank waarmee op 15 december 1914 melding werd gemaakt van de gesneuvelde collega's, staat bol van de tijdens de eerste oorlogsmaanden geldende retoriek:

- Duitsland diende zich te verdedigen tegen de vermeende agressor: “zur *Verteidigung des Vaterlands*”. Deze nationalistische retoriek zorgde voor massale deelname van oorlogsvrijwilligers, zoals bijv. ook Peter Kollwitz, aan de oorlog.
- Gesneuvelde soldaten stierven er een “*Heldentod*”. Honderd jaar later worden ook zij veeleer beschouwd als oorlogsslachtoffers die om de verkeerde redenen voorgelogen ten strijde trokken, neergemaaid in

een kogelregen, uiteengereten door mijnen of beschietingen,... Al-
tijd iemands zoon, broer, echtgenoot, vader, ...

*Fig. 7 Aanhef van de lijst van gesneuvelde medewerkers van de Deutsche Bank, versche-
nen in het Nachrichtenblatt van 15 december 1914.*

Waar woonde Paul Wache?

Dat hij in Nieder-Mednitz geboren werd, hoeft niet automatisch te be-
tekenen dat hij er medio 1914 nog woonde. Integendeel, zo-even heb-
ben wij gezien dat hij op de toenmalige hoofdzetel van de Deutsche
Bank in Berlijn werkte. De afstand Berlijn-Zagan bedraagt (langs de
huidige wegeninfrastructuur) minstens 210 km. Er mag dus redelijker-
wijze aangenomen worden dat Paul Wache anno 1914 veeleer in Berlijn
of omgeving woonde en niet meer in zijn geboortedorp Nieder-
Mednitz.

Dit wordt trouwens bevestigd door de Berlijnse adresboek van 1914 en
1915. De collectie Berlijnse adresboeken van de ZLB (Zentral- und
Landesbibliothek Berlin) is consulteerbaar op internet. Anno 1914

woonden er zes naamgenoten Paul Wache in Berlijn. Ze worden allen vermeld op blz. 3363 van het eerste deel van het adresboek van 1914, getiteld “*Einwohner Berlins und seiner Vororte*”.⁴⁷ Vermits ook het beroep vermeld staat, kunnen we ook afleiden waar Paul Wache woonde, nl. Pestalozzistraße⁴⁸ 78 in het stadsdeel Charlottenburg⁴⁹. Als beroep wordt *Kassenbote*⁵⁰ vermeld. Anno 1914 woonde ook ene Richard Wache op hetzelfde adres; zijn beroep was *Kassierer*⁵¹. In het adresboek van 1915, meer bepaald op blz. 3315, vinden we Paul Wache terug als “*Bankbeamte*.”⁵², woonachtig in de Güntzelstraße⁵³ 14 in het stadsdeel Wilmersdorf.⁵⁴ ⁵⁵ Zijn overlijden was blijkbaar nog niet doorgedrongen bij de uitgeverij van het adresboek van 1915. Dit hoeft ons niet te verwonderen, gelet op de omvang van het boekwerk en de toenmalige druktechniek ...

Vermits hij niet voorkomt in het adresboek van 1913 mogen we ervan uitgaan dat hij vermoedelijk in 1913-1914 in Berlijn arriveerde, zich eerst samen met Richard Wache vestigde in de Pestalozzistraße 78 in Charlottenburg en in 1914 verhuisde naar de Güntzelstraße 14 in Wilmersdorf. Hoe en van waar (vanuit Nieder-Mednitz of vanuit Schwedt a.O. of ...) hij uiteindelijk in Berlijn terechtkwam, is voorlopig nog een raadsel.

Epiloog – bewijsvoering

Begin 20ste eeuw was de naam “*Paul Wache*” blijkbaar een behoorlijk populaire naam. Op de Duitse *Verlustlisten* betreffende de Eerste Wereldoorlog komen immers 42 militaire slachtoffers voor met deze naam. Hebben we het hier dan wel telkens over de juiste Paul Wache?

De combinatie “*Paul Wache*” en “*Sagan*” komt twee keer voor op de *Verlustlisten*:

- 20 oktober 1914 – Ausgabe 210 – blz. 2758. Deze Paul Wache is afkomstig uit Niedermedlitz, Sagan. Hij behoorde tot het 1ste eskadron van het Reserve-Dragoner-Regiment Nr. 2. Hij sneuvelde: “*gefallen*”. De op deze lijst opgenomen slachtoffers vielen in de periode 2 t.e.m. 18 oktober 1914 en er wordt expliciet verwezen naar Loppem.
- 18 oktober 1916 – Ausgabe 1214 – blz. 15621. Deze Paul Wache was afkomstig uit Sagan. Hij behoorde tot de 3de compagnie van het Jäger-Bataillon Nr. 5, een onderdeel van het Jäger-Regiment Nr. 6. Hij werd als vermist opgegeven: “*schwer verwundet und vermisst*”.

De *Verlustliste* van 20 november 1914 verwijst duidelijk naar Loppem op 14 oktober 1914, terwijl de andere *Verlustliste* pas van twee jaar later dateert: de stelling dat Gefr. Paul Wache van het RDR 2 op die datum te Loppem sneuvelde houdt dus stand.

Was de Paul Wache die te Loppem sneuvelde een personeelslid van de Deutsche Bank? Een antwoord hierop vinden we door de *Verlustlisten* te combineren met het *Nachrichtenblatt* van de bank. Dit *Nachrichtenblatt* van 15 december 1914 geeft een opsomming van haar medewerkers die sneuvelden tijdens de oorlog: men verwijst er expliciet naar hun “*Heldentod*”. Daar leggen we opnieuw de *Verlustlisten* naast:

- 20 november 1914 – Ausgabe 210 – blz. 2758. Deze Paul Wache is afkomstig uit Niedermedlitz, Sagan. Hij behoorde tot het 1ste eskadron van het Reserve-Dragoner-Regiment Nr. 2. Hij sneuvelde: “*gefallen*”. De op deze lijst opgenomen slachtoffers vielen in de periode 2 t.e.m. 18 oktober 1914 en er wordt expliciet verwezen naar Loppem.

- 21 november 1914 – Ausgabe 213 – blz. 2808. Deze Paul Wache is afkomstig uit Pilgramsdorf, Goldberg-Hahnau⁵⁶. Hij behoorde tot de 8ste compagnie van het 13. Infanterie-Regiment Nr. 178⁵⁷, Kamenz⁵⁸. Hij raakte gekwetst: “*leicht verw.*”. De op deze lijst opgenomen slachtoffers vielen in de periode 9 t.e.m. 26 september 1914.

Vermits deze tweede Paul Wache slechts gekwetst raakte en niet sneuvelde, kan er ook geen sprake zijn van een *Heldentod*. De stelling dat de Paul Wache die te Loppem sneuvelde bij de Deutsche Bank werkte, houdt dus stand.

Dankwoord

Tot slot een woordje van dank aan volgende personen zonder wier hulp deze zoektocht niet tot een goed einde zou zijn gebracht:

- André Declerck uit Veldegem voor de Poolse contacten en vertalingen;
- *Nemo*, Andreas (alias *Ruhrpottpreuße*) en Harald (alias *Deisterjäger*) van het forum AGW 14-18 (Interessen- und Arbeitsgemeinschaft Weltkrieg 14-18) op de website <http://www.milex.de/forum/suche>Show.php?messageNummer=1342&page> ;
- Reinhard Frost van het *Historisches Institut* van de *Deutsche Bank AG*;
- de medewerkers van het *Archiwum Państwowe w Zielonej Górze* voor de opzoeken ter plaatse;
- Robert R. Kufel van het *Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze*, eveneens voor de opzoeken ter plaatse.

Noten

- 1 Bertrand DENYS. 'De inname van Loppem door de Duitsers op 14 oktober 1914. Uit de dagboeken van Albert van Caloen en Joseph Coppieters', *Zilleghem*, jg. 35 (2014), p. 104-121.
- 2 Pastoor Ronse maakt enkel gewag van gevechten aan Heidelberg zonder melding te doen van eventuele gesneuvelden: "De 14 October is een dag vol schrik. Aan Heidelberg biedt de achterwacht moedig weerstand, dan aan het Slaghof, verder op de Heirweg aan de Noordwandeling en de Kroon, evenals aan Zuidwege en op den Aartrijschen steenweg, ..." Zie F. RONSE. *De geschiedenis van Zedelgem & Veldegem*, Zedelgem, Heemkundige Kring Pastoor Ronse, 1979 (anast. herdr.), p. 272.
- 3 Bertrand DENYS, o.c., p. 114 en 120.
- 4 Dit is de huidige Heidelbergstraat.
- 5 Blok 2, graf 1521.
- 6 *Gefreiter*: korporaal. Manschapsdienstgraad in het Pruisische leger; in de periode 1807-1918, ook in gebruik bij de cavalerie. Als graadkenteken droeg een korporaal destijds een kleinere versie van de sergeantenknoop met adelaar op de kraag, vandaar ook de spottende benaming *Knopfsoldat*. Ook nu nog steeds een manschapsdienstgraad in het Duitse, Oostenrijkse en Zwitserse leger. Etymologisch betekent *Gefreiter* "bevrijd zijn van een dienst", i.c. bevrijd zijn van het lopen van wacht.
- 7 *Dragoner*: dragonder, d.i. een infanterist die zich te paard verplaatste en te voet vocht. De initiële bedoeling was een infanterie te hebben die zich snel kon verplaatsen. Ze werden dan ook bij voorkeur ingezet samen met de cavalerie, die niet op de voet kon gevolgd worden door de onbereden infanterie, om belangrijke punten te bezetten en te verdedigen tegen mogelijke aanvallen van de vijand. Hun hoogtepunt bereikten de dragonders in de tweede helft van de 17de eeuw. Later, o.a. mede door de verbeterde wapentechnologie, werden dragonders meer en meer ingezet als lichte en middelzware cavalerie. In Oostenrijk behoorden ze tot de zware cavalerie; in Pruisen tot de lichte cavalerie; in Frankrijk tot de liniecavalerie; Engeland had zowel regimenten zware als lichte dragonders en Nederland had in 1815-1841 een regiment lichte dragonders. De benaming "dragonder" is afgeleid van het Frans "dragon", wat trouwens ook draak betekent. Maar ook in andere talen gaat de benaming terug op dit Franse woord; in het Duits "Dragoner" en in het Engels "dragon".

- 8 Schwedt a.O. is een gemeente in de Duitse deelstaat Brandenburg aan de grens met Polen en aan de rivier de Oder. Schwedt a.O. was garnizoensstad van 1770 tot 1937.
- 9 Vermoedelijk betreft het hier Siegfried von Tschammer und Quaritz (Breslau 1866-...), zoon van Arthur & Jenny von Lieres und Wilkau. Hij huwde in 1904 met Edith von Lieres und Wilkau.
- 10 *Sanitätskompanie*: een medische compagnie.
- 11 Richard Voigt (Braunschweig 1895 – Hannover 1970) was brigadecommandant van de 8. Infanterie-Brigade (onderdeel van de 4. Infanterie-Division en het II. Armee-Korps) van 12/09/1906 t/m 20/12/1909. Daarna werd hij bevelvoerend officier van de 18. Infanterie-Division (een onderdeel van het IX. Armee-Korps) van 21/12/1909 t/m 21/04/1912. Bij de aanvang van de Eerste Wereldoorlog was hij bevelhebber van de 5. Reserve-Division; functie waarin hij op 26/12/1914 opgevolgd werd door Maximilian von Diringshofen.
- 12 Het III. Reserve-Korps nam in het najaar van 1914 deel aan de belegering van Antwerpen en aan de *Slag om de IJzer* of *Bataille de l'Yser* of *Flandernschlacht* (18/10/1914-18/11/1914).
- 13 Hans Hartwig von Beseler (Greifswald, Pommeren 1850 – Neu-Babelsberg, Potsdam 1921) was de zoon van een universiteitsprofessor. Hij vervoegde het Pruisische leger in 1868 en vocht in de Frans-Duitse oorlog. Zijn succesvolle militaire loopbaan bezorgde hem in 1904 een verheffing in de adel. In 1910 ging hij met pensioen, maar in 1914 werd hij teruggeroepen om aan het hoofd van het III. Reservekorps te staan.
- 14 Alexander von Kluck (Münster, Westfalen 1846 – Berlin 1934) was de zoon van een architect. Hij vervoegde het Pruisische leger in 1865 en nam deel aan de Frans-Duitse oorlog. In 1909 werd hij in de adelstand verheven. Bij de aanvang van WO 1 werd hij op 02/08/1914 aangesteld als opperbevelhebber van de 1. Armee en diende daarmee de rechtereulegel van het von Schlieffenplan uit te voeren, nl. d.m.v. een snelle omtrekkende beweging door België en Noord-Frankrijk opmarcheren naar Parijs en daarmee de oorlog op korte termijn te beëindigen. Hij liep verwondingen op tijdens een frontinspectie in 1915 en nam in het volgende jaar ontslag uit actieve dienst.

- 15 Op 17/10/1914 rukten Duitse troepen op van Slijpe naar St.-Pieterskapelle, waar ze verjaagd werden door een Belgisch detachement cavalerie en wielrijders en twee auto-machinegeweren. Bron: <http://oorlogsdagboek14-18fonsversmissen.skynetblogs.be/archives/2014/10/index-4.html>
- 16 *Deutsche Verlustlisten*, Ausgabe 210 d.d. 20/11/1914, p. 2758. Online te consulteren op de website <http://des.genealogy.net/ingabe-verlustlisten/search/index> van het *Verein für Computergenealogie*.
- 17 Spiegelberg is een gehucht in de stad Neustadt in de *Landkreis* Ostprignitz-Ruppin.
- 18 Ruppin, eigenlijk Ostprignitz-Ruppin is een *Landkreis* in de Duitse staat Brandenburg.
- 19 *l.v.b.d.Tr.* = licht verwundet bei der Truppe. Licht gewond, niet opgenomen in een veldhospitaal.
- 20 Langenbielau (Duits) = Bielawa (Pools). Stad in Neder-Silezië, Polen.
- 21 Soldin (Duits) = Myślibórz (Pools). Stad in West-Pommeren, Polen.
- 22 Insterburg. Sinds 1945 heet deze stad Tsjernjachovsk. Deze stad is gelegen in de Russische oblast Kaliningrad. Van 1818 tot 1945 lag deze stad in Oost-Pruisen.
- 23 Arnswalde (Duits) = Choszczno (Pools). Stad in West-Pommeren, Polen.
- 24 Bruchhagen is een *Ortsteil* van Angermünde.
- 25 Angermünde is een gemeente in de Duitse deelstaat Brandenburg.
- 26 Neustettin (Duits) = Szczecinek (Pools). Stad in West-Pommeren, Polen.
- 27 Bron: http://wiki-de.genealogy.net/Verlustlisten_Erster_Weltkrieg/Projekt .
“Wie ist die Angabe des Ortes zu verstehen? Bei dem angegebenen Ort handelt es sich in aller Regel um den Geburtsort der betreffenden Person. In wenigen Fällen ist stattdessen der Wohnort angegeben. Dies ist dann extra vermerkt in der Form ORT (Wohnort).“
- 28 Neder-Silezië vormde van 1741 tot 1919 samen met Opper-Silezië een provincie van Pruisen (1741-1870) en Duitsland (1870-1919). Vanaf 1919 werd het tot 1938 een afzonderlijke provincie met een quasi geheel Duitstalige bevolking (95%). Na de Tweede Wereldoorlog werd het grondgebied ten oosten van de Oder-Neissegrens aan Polen toegekend. De bevolking was grotendeels naar het westen gevlucht en wie nog niet gevlucht was, werd verdreven of naar Russische kampen

- weggevoerd. Hun plaats werd ingenomen door Polen die niet in de Sovjet-Unie wilden wonen. Sinds 1999 is Neder-Silezië een Poolse provincie (woiwodschap) met Wrocław als hoofdstad.
- 29 Cottbus (Duits) is een stad in de Duitse deelstaat Brandenburg.
- 30 Breslau (Duits) = Wrocław (Pools). Stad in Polen, hoofdstad van Silezië en Neder-Silezië. Wrocław was Culturele Hoofdstad van Europa in 2016.
- 31 Bron: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Gutsbezirk> en <http://de.wikipedia.org/wiki/Gutsbezirk>
- 32 In de eerste helft van de 19de eeuw was Nieder-Mednitz eigendom van de familie Wüsthoff. Robert Wüsthoff (1800-1838) verkocht het uiterlijk in 1838. Bron: <http://www.herzfeld-online.de/LHerzfeld2.pdf> *Herzfeld - Familienchronik*, dl. 2, p. 52.
- 33 Inwoneraantallen in Nieder-Mednitz: 67 inwoners (in 13 woningen) in 1840, 27 inwoners in 1905 en 42 inwoners in 1910. Bron: <http://www.kartenmeister.com/preview/City.asp?CitNum=73245>
- 34 Genealogische website, vnl. gericht op vml. Silezië, van Prof. Dr.-Ing. Claus W. Christoph uit D-30459 Hannover.
- 35 Grünberg (Duits) = Zielona Góra (Pools). Stad in Polen, in het voormalige Silezië.
- 36 Hoe deze afhankelijkheid geïnterpreteerd dient te worden, is niet helemaal duidelijk. Misschien moet er veeleer vanuit gegaan worden dat Mednitz een kapelanij of proosdij was, afhankelijk van de parochie Dittersbach ...
- 37 Dittersbach (Duits) = Dzięrzychowice (Pools). Stadsdeel van de Gmina Żagań.
- 38 Johannes Kaps (Breslau 1906 – München 1959): auteur en theoloog. Hij publiceerde o.a. een handboek over de situatie van de historische katholieke parochieregisters in de voormalige Oost-Pruisische kerkprovincie ten oosten van de Oder en de Neisse van na de Tweede Wereldoorlog.
- 39 KB = *Kirchenbücher*.
- 40 Als de katholieke doopregisters toch niet vernietigd zouden zijn, dan zouden deze zich normaliter in het aartsbisschoppelijk archief van Wrocław (Breslau), *Archiwum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu*, moeten bevinden.

- 41 Het *Staatsarchiv Grünberg* of het *Archiwum Państwowe w Zielonej Górze* bevindt zich in de Poolse stad Zielona Góra.
- 42 Het *Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze* is het bisschoppelijk archief van het Poolse bisdom Zielona Góra.
- 43 De Deutsche Bank AG werd opgericht in Berlijn in 1870. Doel was de financiering van de Duitse buitenlandse handel; deze financiering gebeurde tot dan toe vnl. door Engelse en Franse bankiers. De bank had eind 1913 een kapitaal van 200.000.00 Mark. Eind 1913 stelde de bank 6.638 medewerkers tewerk. Op het einde van de Eerste Wereldoorlog was dit aantal opgeklommen tot 13.529. Van 1870 tot 1945 was de *Zentrale* in Berlijn de hoofdzetel; sinds 1957 bevindt de hoofdzetel zich in Frankfurt am Main.
- 44 *Nachrichtenblatt der Deutschen Bank ihren zum Kriegsdienst einberufenen Beamten gewidmet*, Weihnachtsnummer 15/12/1914, nr. 5, p. 4: “Von den zur Verteidigung des Vaterlands in den Kampf gezogenen Beamten unserer Bank haben den Heldentod gefunden die Nachverzeichneten Herren“
Fünfundvierzigster Geschäfts-Bericht des Vorstands der Deutschen Bank für die Zeit vom 1. Januar bis 31. Dezember 1914, p. 21: “Von den zur Verteidigung des Vaterlands in den Kampf gezogenen Beamten der Deutschen Bank haben den Heldentod gefunden die Nachverzeichneten Herren.“ Online: http://www.bankgeschichte.de/de/docs/Geschaeftsbericht_1914.pdf
- 45 *Bank und Geschichte – Historische Rundschau*, Historische Gesellschaft der Deutschen Bank e.V., D-60311 Frankfurt am Main, nr. 30, 8 blz., editie mei 2014: “Man wird seinem Berufe so fremd – Die Angestellten der Deutschen Bank im Ersten Weltkrieg”. Online: http://www.bankgeschichte.de/de/docs/Historische_Rundschau-30-d.pdf
- 46 De *Zentrale*, gelegen tussen de Behrenstraße, de Französische Straße en de Mauerstraße in Berlijn, werd in 1876 in gebruik genomen door de Duitse Bank. De gebouwen waren voorheen eigendom van de Deutsche Union-Bank.
- 47 *Berliner Adreßbuch für d. Jahr 1914*. Collectie: Zentral- und Landesbibliothek Berlin. Online: http://digital.zlb.de/viewer/image/10089470_1914/3377/
- 48 De Pestalozzistraße ligt tussen de Suarezstraße en de Grolmanstraße. De straat is vernoemd naar de Zwitserse pedagoog, schrijver, politicus en filosoof Johann

Heinrich Pestalozzi (1746-1827).

- 49 Charlottenburg is een stadsdeel in het Berlijnse district Charlottenburg-Wilmersdorf. Tot 1920 was Charlottenburg een zelfstandige en welvarende voorstad ten westen van het oude Berlijn. Bij de volkstelling van 1910 telde de stad 306.000 inwoners. Bij de annexatie bij Berlijn in 1920 werd Charlottenburg het zevende district van Berlijn. In dit stadsdeel ligt ook het tussen 1695-1699 gebouwde Schloß Charlottenburg.
- 50 *Kassenbote*: iemand die instaat voor geld- en waardentransport.
- 51 *Kassierer*: kassier.
- 52 *Bankbeamter*: bankbediende.
- 53 De Güntzelstraße ligt tussen de Bamberger Straße en de Emser Platz. De straat is sinds 1893 vernoemd naar de lokale politicus Bernhard Güntzel (1833-1892).
- 54 Wilmersdorf is een wijk in het Berlijnse district Charlottenburg-Wilmersdorf.
- 55 *Berliner Adreßbuch für d. Jahr 1914*. Collectie: Zentral- und Landesbibliothek Berlin. Online: http://digital.zlb.de/viewer/image/10089470_1915/3338/
- 56 Goldberg-Haynau was van 1816 tot 1945 een Pruisische *Landkreis* in Silezië. Het gebied kwam grotendeels overeen met de huidige Poolse provincie Zlotoryjski.
- 57 Het *Königlich Sächsisches 13. Infanterie-Regiment Nr. 178* werd op 01/04/1897 opgericht en was op 01/10/1913 samengesteld uit 12 compagnieën die alle in garnizoenen lagen in de stad Kamenz. Het regiment maakte samen met het *12. Infanterie-Regiment Nr. 177* deel uit van de *64. Infanterie-Brigade (6. Königlich Sächsische)*, dat op zijn beurt een onderdeel was van de *3. Infanterie-Division Nr. 32*, een onderdeel van het *XII. Sächsische Armee-Korps*, op zijn beurt een onderdeel van de *3. Armee*. Deze *3. Armee* liet zich op 23/10/1914 in negatieve zin opmerken in Dinant. De *3. Armee* nam van 05/09/1914 t/m 12/09/1914 deel aan de slag bij de Marne en van 12/09/1914 t/m 20/09/1914 aan de slag bij de Aisne.
- 58 Kamenz is een stad in de Duitse deelstaat Saksen op een 40-tal km ten noordoosten van Dresden.

Leon Devooght

(6 september 1913 - 27 mei 1940)

Tekst voorgelezen op Reveil, Loppem, 1 november 2018

Bertrand DENYS

Nu de herdenking van de Eerste Wereldoorlog op zijn einde loopt, gaat onze aandacht stilaan naar de tweede wereldbrand. Hoewel de veldtocht van het Belgische leger in 1940 slechts 18 dagen duurde, telde Loppem uiteindelijk toch 2 gesneuvelden: Arthur Vande Kerkhove te Poeke en Leon Devooght te Beernem. Veel aandacht kreeg het graf van deze laatste nooit. Het belang van de oud-strijders 40-45 werd steeds door die van 14-18 geminimaliseerd. Toch vragen wij op deze reveil speciale aandacht voor het overlijden van Leon Devooght. De 27-jarige vrijgezel en zoon van Jules Devooght-Devos was tijdens de lange mobilisatietijd opgetrokken als soldaat van het 13de Artillerie naar het front. Toen de achttiendaagse veldtocht op 27 mei 1940 naar zijn einde liep, werd Leon alsnog getroffen te Beernem door bommen. Hij werd er ook begraven. Maar aan de dood van Leon zat nog een dramatisch verhaal vast. Kort na zijn dood lieten zijn ouders hem ontgraven om hem over te brengen naar een graf op het oude kerkhof te Loppem. Vader en moeder Devooght hadden het lijk van hun zoon herkend aan de kleren.

Toch deed te Loppem het gerucht de ronde als zou Leon nog steeds in leven zijn en zich in een gevangenenkamp in Duitsland bevinden. Hier

enkele details. Tijdens een oorlogsdag in mei (27 mei) waren enkele soldaten te Beernem aan het zwemmen waar ze plotseling door vliegtuigen verrast werden die hen met machinegeweren en bommen bestookten. Allen sprongen onmiddellijk naar hun kleren en misschien zou in die haast een vergissing begaan kunnen zijn. Een Duitse soldaat die op dat ogenblik in Loppem gekantonneerd was, zou van zijn vrouw uit Duitsland een brief ontvangen hebben waarin ze liet weten dat ze aldaar een zekere Devooght uit Loppem kenden. Onmiddellijk na het lezen van de brief zou deze soldaat de ouders ervan op de hoogte gebracht hebben. Die waren nu natuurlijk niet te spreken over deze foute informatie. Zij hoopten hun geliefde zoon weer naar huis te zien komen. Groot was de hoop dat in de eerstkomende dagen volledige klaarheid zou komen in deze eigenaardige gebeurtenis die toen onderwerp was van alle gesprekken.

De dag dat Leon Devooght sneuvelde te Beernem, was ook voor Loppem een dramatische dag. Op de Rijselsestraat gooiden de Duitsers bommen. Zij vermoedden dat daar in de buurt (in het Wit Huis) koning Leopold III de nacht doorbracht. Er was onnoemelijk veel schade!

Uit later onderzoek bleek uiteindelijk Leon Devooght toch het slachtoffer geweest te zijn van de bombardementen van Beernem. De 27 mei noteerde de Loppemse pastoor Cornette in zijn overlijdensregister: "In het jaar des heren 1940, overleed in Beernem (oorlog) Leo Devooght, geboren in Zedelghem de 6 september 1913. Begraven op 19 juni 1940 in Beernem. Opgegraven in Beernem en overgebracht naar Loppem." Op het prentje van de H. Hartebond stond te lezen dat "het deugd deed bij hem te zijn, omdat men voelde dat er in hem alleen plaats was voor goedheid en oprechtheid."

Kroniek van 2018

30 maart: uitreiking van de Cultuurprijs aan Sabine Goethals en de Ratte Vynckeprijs aan de Heemkundige Kring Pastoor Ronse.

3 april: opening van de tentoonstelling 'Het Kasteel van Loppem in 1914-1918'. Deze tentoonstelling liep in het kasteel tot 11 november.

19 april: De Stichting Jean van Caloen (Loppem) schenkt 31 incunabels en wiegendrukken in langdurige bruikleen aan de openbare bibliotheek Biekorf te Brugge. Daarmee is een professionele bewaring gegarandeerd.

1 mei: Pastoor Luc De Graeve neemt afscheid van de parochiegemeenschap Tabor.

7 mei: Aanstelling van pastoor Luc Gruwet als pastoor-moderator van de parochiegemeenschap Tabor.

7 juli: feest in en om het kasteel van Caloen te Loppem.

6 augustus: inhuldiging vernieuwde gemeentehuis te Zedelgem.

15-16 augustus: een kolonne Belgische soldaten met materieel uit de WO1 deed van Lo tot Deinze in re-enacting de bevrijdingstocht van september-oktober 1918 over. Bij het kasteel van Caloen bivakkeerden ze twee dagen, wat een massa volk naar het kasteelpark lokte.

24 augustus: uitreiking van de Pier Petteprijs aan de Loppemse toneelgroep 't Zingend Vuurgeboomte.

26 augustus: voorstelling van het masterplan voor Loppem.

21 september: op het Brivibaplein wordt de bijenkorf, een kunstwerk van een Letse kunstenaar ingehuldigd.

5-6-7 oktober: theaterwandeling in het kasteel van Caloen. Thema: "Le coup de Loppem".

14 oktober: gemeenteraadsverkiezingen, gewonnen door de kartellijst CD&V-Nieuw. Verkozenen:

Annick Vermeulen, Dirk Verhaeghe, Ann Devriendt, Arnold Naessens, Peter Haesaert, Geert Verhegge, Jurgen Dehaemers, Charlotte Vermeulen, Bart Vergote, Ellen Goes, Brigitte Himpens, Katrien Vanrobaeys, Katrien De Maré, Stijn Timmerman, Bart Haesaert, Sofie Pollet, Ilse Demeulemeester, Christine Vander Meulen en Geert De Sutter (verkozen voor CD&V-Nieuw).

Martine De Meester, Laura Lahousse (Groen).

Dominiek Sneppe, Pol Denys (Vlaams Belang).

Eddy De Wispelaere, Ann Pattyn, Ann Allemeersch (N-VA)

27 oktober: in de manege van het kasteel van Caloen heeft een hoog wetenschappelijk historisch colloquium plaats o.l.v. prof. Sofie De Schaepdrijver. Deelnemers: prof. J. Velaers, prof A. Vrints, prof. L. van Ypersele, dr. T. Simoens, prof. P. Scholliers en dr. V. Viaene. Thema: "De regering van Loppem".

1 november: het tweede Reveil had plaats op het kerkhof van Loppem. Bij vier graven werd het leven opgeroepen van de aldaar rustende Loppemnaren. Het betreft Bart Lambrecht, Godelieve Vanbelle, Roger Deceur en Leo Devooght.

4 november: inhuldiging van de vernieuwde militaire begraafplaats van Aartrijke. Het ontwerp is van Ada Wille, de uitvoering van het gemeentepersoneel.

11 novemberherdenking te Zedelgem in het teken van het nog in leven zijnde oorlogsslachtoffer Roger Misseeuw van Zedelgem.

30 december: inhuldiging van het gerestaureerde oorlogsmonument van Loppem, met de namen van de gesneuvelde soldaten en burger-slachtoffers, door schepen Patrick Arnou.

Inhoud van de 39ste jaargang (2018)

Patrick ARNOU	
<i>Post-truth bij een spoorwegongeval te Zedelgem in 1902</i>	102
Paul BAEKELAND	
<i>Prof. Nelis en Dr. Baekeland. Ingezonden lezersbrief</i>	115
Jef BOGAERT	
<i>De wagenmakerij Bogaert te Veldegem (deel 3)</i>	123
Johan BRAET	
<i>Een zandtapijt of 'poterde' voor Sint-Maarten. Een vergane Loppemse folklore</i>	21
<i>Op de boekenplank: een biografie van de Brugs-Aartrijkse geneesheer Karel Nelis</i>	70
Anna DECEUR	
<i>Mijn leven</i>	85
<i>Mijn vader was een tovenaer, 't is echt, 't is heus, 't is raar maar waar, een ti-ta-tovenaar</i>	93
Bertrand DENYS	
<i>In memoriam Anna Deceur</i>	83
<i>Leon Devooght (6 september 1913 - 27 mei 1940)</i>	160
<i>Kroniek van 2018</i>	162
Pol DENYS	
<i>A.L. 63 Kills lice. Zedelgem PoW-Camp 1945-'46</i>	3
Johan VERPLANCKE	
<i>Sur le pas de l'empereur. Zedelgemse conscrits in Walcheren</i>	43
<i>Paul Wache, gesneuveld te Loppem op 14 oktober 1914</i>	139

Kasteel van Loppem

Neogotisch topmonument met rijke kunstcollecties,
romantisch park met vijvers en doolhof

Een ideale daguitstap!

De manege biedt een uniek kader
voor elk evenement, feest of seminarie.

Openingsuren, tarieven en andere info:
www.kasteelvanloppem.be

Steenbrugsestraat 26 - 8210 Loppem

WALCARIUS VERZEKERINGEN

BVBA

Groenestraat 31 bus 2, 8210 Zedelgem

Tel 050 20 06 02

johan.walcarius@verz.kbc.be

KBO 8887 868 615, rekeningnummer BE50 7390 3058 3018

Verbonden agent: FIMSA, 181723A, van kbc-verzekeringen nv, Prof. Roger Van Overstraetenplein 2, 3000 Leuven, btw 0455 982 840, vat Looisew

GARAGE DEKETELAERE
VELDEGEM — LOPPEM

Torhoutsesteenweg 383
8210 Veldegem
Tel: 050/27.74.94

Autobaan 17
8210 Loppem
Tel: 050/822.822

www.opeldeketaere.be
info@opeldeketaere.be

Reeds meer dan 40 jaar een familiebedrijf!

Persoonlijke service ...
...van generatie op generatie!

Reeds 3 generaties is DEKETELAERE
onlosmakelijk verbonden met OPEL

 bouwmaterialen
MAERTENS n.v.

Zedelgem

- bouwmaterialen
- vloer & wandtegels
- blauwsteen
- basalt
- kandla
- graniet
- witsteen

Diksmuidse Heirweg 73, 8210 Zedelgem
tel. 050/20.91.01
info@maertensbouwmat.be

www.maertensbouwmat.be